

LIUDAS L. VARNELIS

DURYS *be* RAKTO

Tikroji Lietuvos
masonų istorija

Óbuolys.

LIUDAS L. VARNELIS

DURYS
be RAKTO

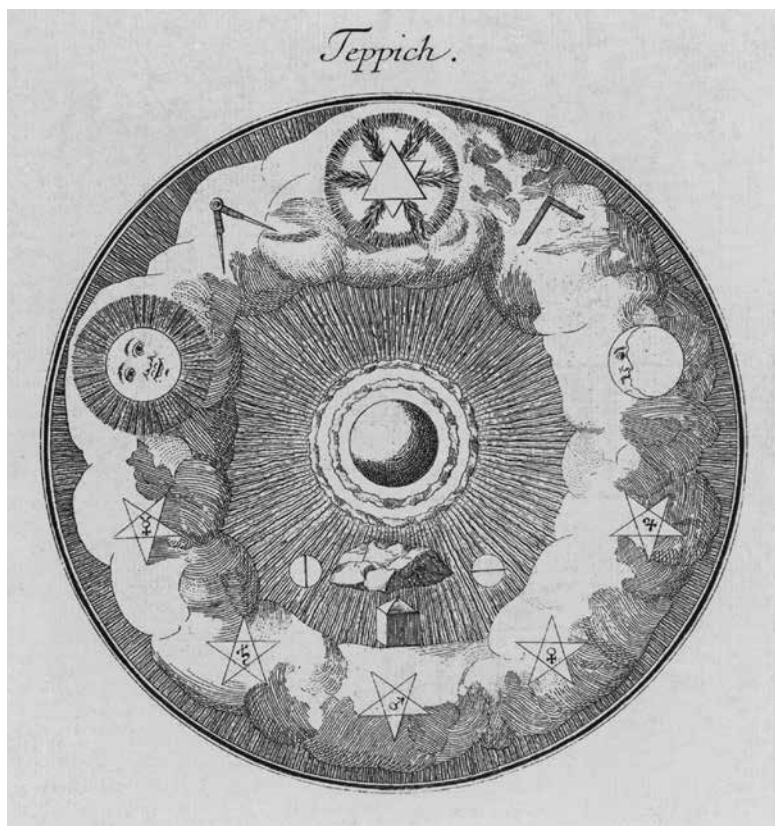
o.

PROLOGAS

ŽODIS, KURIO NESUPRATAU

Per tėvo laidotuves nepažįstamasis pasilenkė prie kars-
to ir sušnibždėjo: „Sudie, broli.“ Sudie, broli.

Tas žodis mane suglumino. Mokėjau tik lietuvių kalbos
nuotrupas – pasisveikinimus, maldas, pavienius žodžius,
kuriuos tėvas vartodavo supykęs ar apimtas nostalgijos.
Mano motina buvo ne lietuvė, o vengrė, tad mūsų namuo-
se kompromisas buvo anglų kalba – darbo ir mokyklos
kalba, kalba vaiko, kurį jie norėjo išauklėti tikru amerikie-
čiu. Tėvas virtuvėje prie stalo ištikimai skaitydavo laikraštį
„Draugas“, tačiau retai kada ištardavo jo žodžius garsiai.
Jo Lietuva daugiausia liko jo viduje, neišversta.

Kilimas, kuris buvo naudojamas laisvųjų mūrininkų ritualuose

Vokietija, XVIII a.

Vario raižinys

14 x 14 (21,5 x 17,5) cm

LNМ R-9848

Bažnyčioje kvepėjo smilkalais ir drėgnais paltais. Lauke vėjas barškino langus atšiauriu Čikagos žiemos šalčiu. Maniau, kad nepažįstamojo šnabždesys tebuvo išeivių artumo išraiška – būdas, kuriuo imigrantai, norėdami sušvelninti atstumą, vadindavo vieni kitus savais. Tačiau tonas nebuvo kasdieniškas. Jis buvo iškilmingas, beveik ritualinis.

Po kelių savaitių jo dirbtuvėse aš supratau. Kambaryje tebekvepėjo medžio dulkėmis ir laku, tarsi jis būtų ką tik išėjęs. Visą gyvenimą jis buvo dailidė: gamino spinteles ir duris lenkų krautuvininkams, vengrų siuvėjams, ukrainiečių šeimoms, žydų parduotuvių savininkams – kitiems imigrantams, kitiems išeiviams. Jis gamino baldus jų namams, bet retai ką nors kviesdavosi į savuosius.

Už lentų rietuvės radau medinę skrynią, kurios spyna buvo sustingusi nuo senumo. Viduje buvo per daug gerai prižiūrimi įrankiai kasdieniam darbui: žalvarinis kampainis, skriestuvas su išgraviruotais inicialais, sulankstyta lyg relikvija prijuostė. Ir laiškai – parašyti tvarkinga lietuvių kalba, kurių kiekvienas prasidėjo ne jo vardu, o vieninteliu žodžiu: „Brolis.“ Brolis.

Nepažįstamojo atsisveikinimas sugrįžo lyg griaustinis. „Sudie, broli“ nebuvo įprotis. Tai buvo atpažinimas. Atsisveikinimas, ištartas rate, kuriam, net nenumaniau, priklausė mano tėvas.

Visą gyvenimą maniau, kad jis – tik dailidė: tylus žmogus, drožinėjęs man žaislus iš atraizų, kvepėjęs pušies drožlėmis, savo pasakojimuose nešiojęs Lietuvą, tarsi išsaugotą gintare. Jis mirė prieš 1990-uosius, taip ir nepamatęs jos vėl laisvos. Jam šalis liko įstrigusi praradime, nebaigta istorija.

Aš nesu istorikas. Savo darbingą amžių praleidau kaip buhalteris, palinkęs prie didžiųjų knygų ir skaičių, rasdamas paguodą stulpeliuose, kurių suma visada turėjo sutapti. Tačiau po jo mirties mane persekiojo disbalansas: ta jo gyvenimo dalis, kuri neatitiko, tylą, kuri nedavė ramybės.

Du kartus grįžau į Lietuvą ieškoti to, ką jis nutylėjo. Pirmą kartą – dešimtojo dešimtmečio pradžioje, kai sovietinės statulos buvo ką tik nuverstos, o oras virpėjo nuo trapios laisvės. Ir vėl – vos prieš kelerius metus, kai radau šalį pasikeitusią – išpuoselėtą, modernią, vakarietišką,

Kampainis iš Vilniaus Šv. Jono ložės „Uolusis lietuvis“

1816–1821 m.

Bronza, kalimas, graviravimas

19,5 x 13,5 x 0,7 cm

VUB MM S–22

beveik neatpažįstamą, tačiau vis dar persekiojamą šešėlių. Abiejose kelionėse nešiojauši tą patį klausimą: kam priklausė mano tėvas ir kodėl jis niekada apie tai nekalbėjo?

Ši knyga – tai mano bandymas pasekti tą tylą atgal. Atsekti sulankstytą prijuostę ir laiškus, pasirašytus tik „Brolis“, iki pat istorijos saugyklų. Nueiti kelią nuo Vilniaus ložių iki Kauno salonų, nuo išeivijos Čikagoje iki šnabždesių prie karsto. Atskleisti slaptą broliją, formavusią ne tik tautas, bet ir žmogų, kurį vadinau tėvu, ir pagaliau suprasti, ką reiškė tas žodis: „Brolis.“

ĮŽANGA

Rūsysis kvepėjo drėgnu akmeniu ir lietaus vandeniu, šimtmečiais besisunkusiu į sienas. Mirgančioje šviesoje mano ranka slydo šiurkščiu tinku, kol sustojo ties ženklu – neryškiu, beveik nematomu, nebent žinotum, kaip ieškoti. Skriestuvai, kampiniai. Dvi kampu susikertančios linijos, nieko daugiau, tačiau pakankamai, kad užimtų kvapą. Kadaise, kai buvau berniukas, tėvas man pasakojo apie tokius dalykus – nuotrupas, atsineštas iš išeivijos, žodžius, kurie išsprūsdavo tik naktimis, tarsi dienos šviesa vis dar galėtų jų išduoti valdžioms, seniai juos uždraudusioms. Jis pasakojo, kad Vilniuje slapta rinkdavosi vyrai, kalbėję apie laisvę, kai aplink juos griuvo karalystės, vyrai, kurie palikdavo savo ženklus ne norėdami juos matyti, o norėdami juos rasti.

Staliukas iš Vilniaus Šv. Jono ložės „Uolusis lietuvis“

Vilnius, 1816–1821 m.

Medis, oda, fanera

Aukštis 80 cm, viršaus skersmuo 50 cm

LNMI-1530

Maniau, kad tai – fantomai, istorijos iš to paties šešėlių skliauto, kur ir alchemikai bei eretikai, kol archyvai nesuteikė joms pavidalo. Ir štai, juodu ant balto: 1776 m. Vilniuje įkurta masonų ložė „Šv. Karolio riterių komandorija“. O po penkerių metų didikas kunigaikštis Mykolas Kazimieras Oginskis (*Michał Kazimierz Ogiński*), Lietuvos didysis etmonas, padėjęs ranką ant sidabrinės brangenybės, emaliuotos Vyčiu, paskelbė įkuriantis Didžiąją provincijos ložę, pavadintą „Lietuvos tobuloji vienybė“ – tobula vienybė. Lyg aidas pasipylė pavardės: Vilniaus universiteto profesoriai, dailininkas Jonas Rustemas (*Jan Rustem*), kunigai, kaip antai Mykolas Dluski (*Michał Dłuski*), kuris vėliau bus nubaustas tremtimi. Jie rinkdavosi žvakių apšviestuose kambariuose, jų prijuostės buvo išsiuvinėtos pelikanais, lesančiais savo krūtinę, kad pamaitintų jaunikius, rožėmis, apsivijusiomis kryžius, Dievo vardu, užrašytu hebrajiškomis raidėmis, – visa tai aukos, prisikėlimo, nemirtingumo simboliai.

Tai, ką jie sukūrė čia, šiame nuošaliame Europos kampelyje, nebuvo provincialu. Tai buvo didesnio sumanymo dalis, tinklas, nusidriekęs nuo Edinburgo iki Filadelfijos,

nuo Paryžiaus salonų iki medinių Abiejų Tautų Respublikos dvarų. Ir vis dėlto 1822 m. imperatoriaus dekretu visa tai buvo užgesinta: ložės panaikintos, archyvai konfiskuoti, broliai tyliai išsklaidyti.

Dabar, stovėdamas pasilenkęs po žemais šio rūsiu skliautais, pirštais liesdamas blunkantį skriestuvą, jaučiausi ne tiek atrandantis griuvėsius, kiek atveriantis duris be rakto – įėjimą ne tik į slaptą Lietuvos praeitį, bet ir į tyliąją broliją, gyvavusią per revoliucijas, imperijas ir šimtmėčius.

Lietuvių mokslo draugijos komitetas

Sėdi, iš kairės: Juozas Kairiūkštis, Antanas Smetona, Augustas Niemi,
Jonas Basanavičius, Antanas Vileišis ir Jonas Vileišis.

Stovi, iš kairės: Juozas Balčikonis, Zigmas Žemaitis, Mykolas Biržiška,
Jurgis Šlapelis.

1911–1912 m. Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-muziejus.

Vienas iš brolių – Jonas, Vasario 16-osios akto signataras, buvo
masonas. Masonas buvo ir Mykolas Biržiška.

1 SKYRIUS

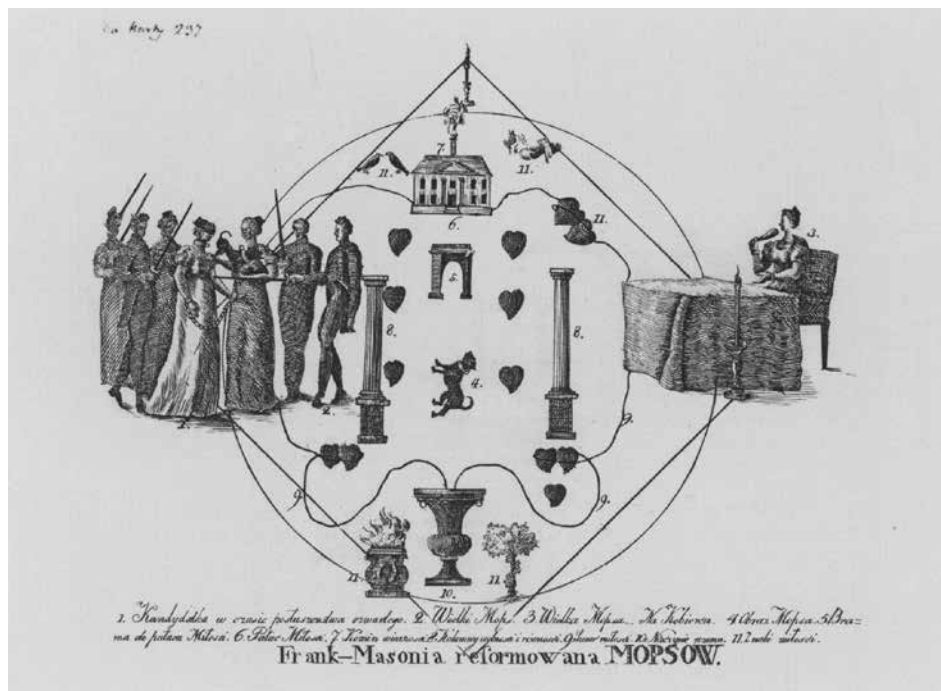
BROLIJOS GIMIMAS

AKMENSKALDŽIŲ PALIKIMAS

Brolija gimė ne salonuose ar parlamentuose, o skambant kaltų dūžiams į akmenį. Įsivaizduokite vėlyvųjų viduramžių katedros statybų aikštelę: svyruojantys pastoliai, dulkių debesys ore, gerklę graužiantis tirštas kalkių kvapas. Vyrų, palinkę prie klinties luitų, skriestuvais ant grubių paviršių brėžia apskritimus, plaktukai ritmingai kaukši lyg giesmę. Iš šio darbo kilo arkos ir skliautai, gaudantys Dievo šviesą.

Mūrininkai saugojo savo amatą kaip lobį. Skaldyti akmenį reiškė valdyti galią – galią statyti ar griauti sienas. Todėl jie jungėsi į gildijas, priesaika saistomas ložes, kuriose galiojo ne tik taisyklės, bet ir paslaptys. Nepažįstamasis, atvykęs į naują miestą, galėjo parodyti ženklą, vienoje ložėje išmoktą gestą, ir kitoje rasti maisto, darbo ir prieglobstį. Slaptažodžiai lėmė išlikimą.

Tačiau tose rąstinėse trobelėse ir skersvėjų perpučiamose koplyčiose amatas tapo daugiau nei darbas. Baigę

Įšventinimas į ketvirtą laipsnį mopsių ložėje

Iliustracija iš leidinio: *Frank-massonia męczyzn i kobiet Symboliczna, czyli: niskich Stopniów* (Simbolinė, arba žemesniųjų laipsnių, vyrų ir moterų laisvoji mūrininkija), [Vilnius, 1820 m.] Vario raizinyš

17,5 x 21,3 (20,5 x 25) cm

LNM R-1320

Skaitykite likusius
172 iš **192** puslapių,
įsigiję šią knygą

www.obuolys.lt

KITI KNYGŲ FORMATAI:

klausykla.lt

**Audio
knyga**

**Elektroninė
knyga**

Tikroji Lietuvos masonų istorija

Tai – intriguojantis dokumentis tyrimas apie mažai žinomą visuomenės sluoksnį, kuriam priklausė (ir tebeprisiklauso?) Lietuvos įtakingieji.

Po tėvo mirties amerikietis lietuvių kilmės autorius randa senus laiškus, pasirašytus žodžiu „Broliui“. Ieškodamas atsakymo, kas iš tiesų buvo jo tėvas, jis atvyksta į Vilnių – miestą, kuriame XVIII amžiuje veikė pirmosios masonų ložės.

Archyvuose ir muziejų saugyklose jis aptinka pėdsakus žmonių, kurių vardai retai minimi istorijos vadovėliuose: bajorai, profesoriai, diplomatai, valstybės kūrėjai. Jie tikėjo laisvės, lygybės ir brolybės idėjomis, kai už tai buvo galima netekti visko. Jų ženklai – kampaniniai, saulės akys, kolonos – iki šiol išlikę Vilniuje ir kituose Lietuvos miestuose.

Kas iš tiesų buvo tie vyrai, vadinę vienas kitą broliais? Ar jie kūrė modernią Lietuvą, ar veikė šešėlyje, siekdami valdyti jos ateitį?

Remdamasis autentiškais dokumentais, laiškais ir liudijimais, **Liudas L. Varnelis** atskleidžia mažai žinomą Lietuvos istorijos sluoksnį – nuo pirmųjų ložių 1776 m. iki jų atgimimo po sovietinės priespaudos. Tai knyga apie tikrus žmones, tikras paslaptis ir apie tai, kiek daug istorijos gali tilpti į vieną vos pastebimą ženklą ant senos Vilniaus sienos.

Kiekvieną nupirktą
knygą = pasodintas medis

www.obuolys.lt

Slaptas klubas

ISBN 978-609-484-904-6

9

786094

849046

Negrafinė literatūra > Žurnalistinis tyrimas